

Аксьонова Дар'я Валеріївна
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування

Рогальська Вікторія Вікторівна
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ОСОБИ ЯК ОСНОВНА ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Європейська інтеграція України є однією з ключових вимог Революції гідності. Реалізація курсу на євроінтеграцію передбачає в тому числі і приведення національного законодавства, що забезпечує права і свободи людини, у відповідність до європейських стандартів. Це пов'язано з тим, що людина та її основоположні права і свободи визнаються найвищими соціальними цінностями європейського суспільства.

Конституція України в ст. 3 також передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають спрямованість держави, головним обов'язком якої є їх утвердження та забезпечення [1].

Рівність та недопустимість дискримінації є фундаментальними правами людини в європейському співтоваристві, які регламентовані в численних нормативно-правових актах, в тому числі і в ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), яка забороняє дискримінацію у будь-якій формі [2]. Відповідно до ст. 24 Конституції України, наші громадяни також мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Цією самою статтею заборонено і дискримінацію за будь-якими ознаками [1].

Рівність усіх людей в їх правах і свободах передбачає необхідність забезпечення їм рівних можливостей для реалізації своїх прав. Проте «рівність» не означає «однаковість», тому цілком логічним видається позиція законодавця, який у ст. 10 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) для певних категорій осіб в окремих випадках передбачає додаткові гарантії [3].

Відмінними рисами людини, які визначають її унікальність, є її свідомість, наявність моральних суджень, здатність мислити, здійснювати вільний вибір та відповідати за власні дії. Отже, у тих випадках, коли внутрішнє відчуття особи (гендер), не співпадає з її статтю, окремі особи, незалежно від ознак біологічного походження, самостійно мають можливість обирати свою приналежність до певної статі шляхом самоідентифікації. На сьогодні, попри неоднозначне сприйняття суспільством таких осіб, ми повинні констатувати, що: 1) явище трансгендерності існує незалежно від того чи сприймає або не сприймає його суспільство; 2) трансгендерні особи мають такі самі права і свободи, як і усі інші; 3) обов'язок забезпечення прав і свобод трансгендерних осіб покладається на державу; 4) трансгендерні особи належать до соціально вразливих груп населення, оскільки мають більшу ніж інші ймовірність зазнати негативних впливів соціальних факторів; 5) під час здійснення кримінального провадження, найбільшої вразливості трансгендерні особи можуть зазнавати при застосуванні запобіжних заходів, під час яких обмежується право на свободу та особисту недоторканність, що передбачено ст. 5 ЄКПЛ (затримання, тримання під вартою), та проведення слідчих (розшукових) дій, під час яких обмежуються права на повагу до приватного та сімейного життя, що передбачено ст. 8 ЄКПЛ (обшук затриманої особи, освідчування, відібрання біологічних зразків для проведення експертизи).

Відповідно до ст. 10 КПК України, перелік категорій осіб, яким надаються додаткові гарантії, не є вичерпним, і цілком логічним було б припустити, що трансгендерні особи можуть входити до цього переліку, проте аналіз КПК України свідчить про те, що законодавець не надає таким особам додаткових гарантій, які, наприклад, надані неповнолітнім та іноземцям. Така ситуація може призвести не лише до ігнорування гендерної належності трансгендерних осіб, чим порушується їх честь і гідність, а і до дискримінації за гендерною ознакою, що є неприпустимим в європейській державі.

На нашу думку, з метою приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів щодо забезпечення рівності прав та свобод осіб, а також недопущення дискримінації, вважаємо за доцільне внести зміни до КПК України та розробити методичні рекомендації для представників правоохоронних органів щодо застосування та про-

ведення даних процесуальних дій з урахуванням в тому числі і потреб трансгендерних осіб (на підставі відповідної довідки спеціаліста – розміщення таких осіб в одиночних приміщеннях під час застосування окремих запобіжних заходів; забезпечення участі осіб відповідної статі (слідчий, поняті) при проведенні певних слідчих (розшукових) дій тощо).

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11. 1950 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Крижановський Олексій Миколайович

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛИМ**

Захист осіб, які стали жертвами злочинів (потерпілими), є одним із головних напрямів міжнародно-правового захисту прав людини. Тією або іншою мірою ряд актів міжнародного права стосується регулювання даної проблеми, що дозволяє говорити про існування мінімальних міжнародно-правових стандартів забезпеченості. Відповідно, при розгляді питань захисту потерпілих правомірно ставити питання про те, чи дотримуються ці стандарти в законодавстві України, наскільки адекватно і повно міжнародно-правові принципи захисту потерпілого реалізовані в кримінально-правових нормах нашої держави. Акти міжнародного права дозволяють з'ясувати і сформулювати сутність проблеми захисту в більшості держав і основні напрями вирішення цієї проблеми.

Так, у преамбулі Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 28.06.1985 JNk R(85)11 вказано, що Рекомендації прийняті з урахуванням того, що цілі системи кримінального правосуддя традиційно формувалися з погляду норм, які першочергово стосуються відносин між державою і правопорушником, і внаслідок цього робочий механізм такої системи інколи може посилювати, а не полегшувати проблеми потерпілої особи [1].

Однак механізм захисту прав потерпілого характеризується такими ознаками:

а) рівною мірою потребує зміцнення довіри потерпілого до кримінального правосуддя та переконання його співпрацювати з органами правосуддя як свідка;

б) в рамках системи кримінального правосуддя необхідно звертати більше уваги на заподіяну потерпілому фізичну, психологічну, матеріальну і соціальну шкоду;

в) потребують розгляду заходи, що доцільно для цього прийняти (для задоволення потреб потерпілого);

г) заходи захисту потерпілого не обов'язково повинні вступати у суперечність з іншими цілями кримінального права та кримінального судочинства;

д) слід приділяти більше уваги потребам потерпілій особі на всіх етапах кримінального процесу. Таким чином, як цілі даного міжнародного правового акту, вказані положення повинні застосовуватися при телеологічному тлумаченні як самого акта, так і нормативних актів, прийнятих на його виконання, або зобов'язаних враховувати його положення.

У міжнародно-правових актах наголошується необхідність проведення роз'яснювальної роботи щодо зниження рівня віктимізації та надання допомоги і виплати компенсацій жертвам злочинів. При визначенні підстав для визнання осіб жертвами злочину слід виходити із того, що загальновизнані норми Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою (прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН в 1985 р.) [2] лежать в основі ст. 8, 55 Конституції України [3]. У Декларації підставою визнання особи жертвою злочину названо заподіяння шкоди в результаті вчинення діяння, що порушує чинні національні кримінальні закони.

Стаття 55 Конституції України [3] є базовою нормою в комплексному правовому інституті норм, спрямованих на захист жертв злочинів і зловживань владою. Вона проголошує, що права потерпілих від злочинів і зловживань владою охороняються законом, а держава забезпечує потерпілим доступ до правосуддя і компенсацію заподіяної шкоди. Таким чином, ці норми з погляду ступеня визначеності є нормами-принципами, оскільки формулюють тільки загальне положення, визначають таким чином характер і спрямованість пра-